

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Tiia Tuuling

KÜBERKIUSAMISE TOIMETULEKUSTRATEEGIAD 14-15 AASTASTE ÕPILASTE
HINNANGUL KOLME TARTU KOOLI NÄITEL

bakalaureusetöö

Juhendaja: Piret Luik

Läbiv pealkiri: 14-15 aastaste õpilaste küberkiusamise toimetulekustrateegiad

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Piret Luik (PhD)

.....
(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Pille Villems (MA)

.....
(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2013

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. KÜBERKIUSAMINE.....	4
1.1 Küberkiusamise mõiste	4
1.2 Küberkiusamise levik	5
1.3 Küberkiusamise toimetulekustrateegiad	6
1.4 Küberkiusamise toimetulekustrateegiate levik	9
1.5 Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid	11
2. KÜBERKIUSAMISE TOIMETULEKUSTRATEEGIAID 14-15 AASTASTE ÕPILASTE HINNANGUL KOLME TARTU KOOLI NÄITEL.....	12
2.1 Metoodika.....	12
2.1.1 Valim.....	12
2.1.2 Mõõtvahendid	12
2.1.3 Protseduur	13
2.2.1 Kontingendi kirjeldus	14
2.2.2 Küberkiusamise toimetulekustrateegiad	16
Küberkiusamise ennetavad toimetulekustrateegiad.....	16
Küberkiusamise toimetulekustrateegiad	16
2.2.3 Võrdlus poiste ja tüdrukute vahel	18
Küberkiusamise ennetavad toimetulekustrateegiad.....	18
Küberkiusamise toimetulekustrateegiad	19
3. Arutelu	21
Kokkuvõte	24
Summary	25
Kasutatud kirjandus.....	27
Lisa 1	31
Lisa 2	36

Sissejuhatus

Viimastel aastatel on info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kiire areng toonud endaga kaasa erinevate side- ja tehnikavahendite levimise. Paljudel õpilastel on olemas mobiiltelefon ja internetiühendsega arvuti (Aricak et al., 2008; Mishna, Cook, Gadalla, Daciuk, & Solomon, 2010; Naruskov, 2009; Stacey, 2008; Vandebosch & Van Cleemput, 2008). Kuigi erinevad info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendid on õpilastele kasuks õppimisel ja kaaslastega suhtlemisel, on internetti ja mobiiltelefone hakatud kasutama ka negatiivseteks tegevusteks – küberkiusamiseks.

Küberkiusamine on olnud uurijate seas populaarne uurimisteema (Monks, Robinson & Worlidge, 2012; Price & Dalglish, 2010; Slonje & Smith, 2008; Vandebosch & Van Cleemput, 2009; Walrave & Heirman, 2011), kuid Eestis on rohkem uuritud küberkiusamise levikut ja vahendeid (Isakannu, 2008; Kalmus, 2011; Kalmus et al., 2010; Naruskov, 2009). Küberkiusamise toimetulekustrateegiaid õpilaste endi hinnangul on uuritud vähem. Seega arvab bakalaureusetöö autor, et 14-15 aastaste õpilaste küberkiusamise toimetulekustrateegiate uurimine nende endi hinnangul on oluline, et teada saada, millised on levinumad toimetulekustrateegiad, kui palju neid kasutatakse ja kui kasulikuks neid hinnatakse. Saadud teavet saaks kasutada õpilastele küberkiusamist ennetavate toimetulekustrateegiate õpetamiseks.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on selgitada, milliseid küberkiusamise toimetulekustrateegiaid kasutavad 14-15 aastased õpilased endi hinnangul kolme Tartu kooli näitel. Eesmärgi saavutamiseks tutvuti varasemate uurimustega ja viidi läbi uurimus. Töö jaguneb teoreetiliseks ja empiiriliseks osaks. Teoreetilises osas tutvustatakse küberkiusamise mõistet, kiusamistegevuse levikut ja antakse ülevaade küberkiusamise toimetulekustrateegiatest. Empiirilises osas analüüsitakse uurimistulemusi. Vaadatakse, millised on levinumad kolme Tartu kooli 14-15 aastaste õpilaste küberkiusamise toimetulekustrateegiad nende endi hinnangul, kui kasulikuks neid hinnatakse ja millised on soolised erinevused õpilaste hinnangutes küberkiusamise toimetulekustrateegiatele.

1. KÜBERKIUSAMINE

1.1 Küberkiusamise mõiste

Viimastel aastatel on välja kujunenud uus kiusamise vorm, mis on seotud kaasaegsete tehnoloogiliste vahendite kasutamisega. Sellist kiusamistegevust on hakatud nimetama küberkiusamiseks, sest tegevus toimub küberruumis. Küberkiusamine on elektrooniliste seadmete, eelkõige arvuti ja mobiiltelefoni, kasutamine teiste inimeste kiusamiseks või ahistamiseks (Aricak et al., 2008; Beran & Li, 2007; Heirman & Walrave, 2008; Hinduja & Patchin, 2009; Juvonen & Gross, 2008; Kowalski & Limber, 2007; Miller & Hufstedler, 2009; Price & Dalgleish, 2010; Slonje & Smith, 2008; Smith et al., 2008; Tokunaga, 2010; Willard, 2005, 2007). Mõnikord nimetatakse küberkiusamist ka elektrooniliseks või digitaalseks kiusamiseks ja interneti või mobiiltelefoni teel kiusamiseks (Kowalski & Limber, 2007; Naruskov, Luik, Nocentini, & Menesini, 2012; Vandebosch & Van Cleemput, 2008). Enamasti on küberkiusamine tahtlik, korduv ja vaenulik käitumine, mille eesmärgiks on teisele inimesele kahju tekitamine (Hinduja & Patchin, 2008, 2009; Miller & Hufstedler, 2009; Price & Dalgleish, 2010; Vandebosch & Van Cleemput, 2008).

Küberkiusamisel on sarnaselt traditsioonilise kiusamisega 3 tunnusoont: (1) tasakaalutus ohvri ja kiusaja võimusuhtes, (2) korduvus, (3) tahtlikkus (Nocentini et al., 2010; Price & Dalgleish, 2010; Riebel, Jäger, & Fischer, 2009). Küberkiusamisele on lisaks pakutud ka (4) anonüümsust ja (5) avalikkust (Li, 2007; Slonje & Smith, 2008). Küberkiusajad on inimesed, kes kasutavad erinevaid tehnoloogilisi seadmeid eesmärgiga teistele tahtlikult kahju tekitada. Kiusajateks on enamasti noored, kes tunnevad hästi info- ja kommunikatsioonitehnoloogiat ning oskavad seda kasutada (Vandebosch & Van Cleemput, 2008).

Nagu eespool mainitud, on küberkiusamine ahistav tegevus, mis toimub interneti või mobiiltelefoni teel. Kiusamiseks kasutatakse erinevaid vahendeid, näiteks suhtlusvõrgustikke (nt *Facebook* või *MySpace*), jututubasid, blogisid, e-posti, mobiiltelefonide tekstisõnumeid, piltsõnumeid, kiirsõnumeid jne (Miller & Hufstedler, 2009). Isakannu (2008) uurimus näitab, et ligi 93% küberkiusajatest kasutas kiusamiseks interneti ja ligi 7% mobiiltelefoni. Püüdes teha kindlaks levinumaid küberkiusamise vahendeid, näitavad uurimused (Kalmus, 2011; Kalmus et al., 2010; Miller & Hufstedler, 2009; Mishna et al., 2010), et kõige sagedamini kasutatakse kiusamiseks kiirsuhtlusprogramme või suhtlusportaale ja harvemini e-kirju või jututube.

1.2 Küberkiusamise levik

Erinevatest uurimustest, mis on läbi viidud Belgias, Rootsis, Inglismaal, Kanadas, Singapuris ja Hiinas, on selgunud küberkiusamise varieeruv levik – küberkiusamist on harrastanud ligi 5-30% ja ohvriks on langenud umbes 20-50% uurimustest osalejatest (Li, 2006, 2007; Lwin, Li, & Ang, 2012; Mishna et al., 2010; Mishna, Khoury-Kassabri, Gadalla, & Daciuk, 2012; Monks et al., 2012; Slonje & Smith, 2008; Walrave & Heirman, 2011). Eestis on küberkiusamise ohvriks langenud rohkem kui 40% õpilastest, mis on kaks korda enam kui paljude riikide keskmine (Kalmus et al., 2010, Naruskov, 2009).

Vaadates küberkiusamisega kokkupuutumise soolisi erinevusi, on uurimused näidanud erinevaid tulemusi. Mõned uurimused on leidnud, et küberkiusamisega on rohkem kokku puutunud poisid (Arıcak et al., 2008; Li, 2006, 2007; Popović-Ćitić et al., 2011), teised on leidnud, et tüdrukud (Kowalski & Limber, 2007; Price & Dalgleish, 2010; Stacey, 2008; Staude-Müller, Hansen, & Voss, 2012; Smith et al., 2008). Sugu mängib rohkem rolli küberkiusamise liikide ja vahendite kasutamisel, kus tüdrukud kasutavad rohkem erinevaid kiusamise vahendeid ja liike kui poisid (Monks et al., 2012).

Erinevad uurimused näitavad, et õpilased kiusavad interneti või mobiiltelefoni teel teisi, sest nad tahavad ohvrile kätte maksta, ei salli teist õpilast, on ohvriga tülis või teevad seda meelelahutuseks (Cassidy, Jackson, & Brown, 2009; Smith et al., 2008; Vandebosch & Van Cleemput, 2008; Willard, 2005;). Uurides täpsemalt, mis olid need isikuomadused, mille pärast kiusati, selgus, et enamasti valitakse ohvriks inimene, kes on teistest millegi poolest erinev. Uuringutes osalejad teatasid, et nad kiusasid teisi küberruumis välimuse (6%), rassi (3%), õppekuduse (3%), seksuaalsuse (2%), perekonna (2%), puude (1%) või muu (5%) pärast (Mishna et al., 2010).

Kiiresti uuenev tehnoloogia võimaldab noortel ohvreid kiusata ka peale pikka koolipäeva (Hanley, s.a.). Kuna küberkiusamine saab leida aset ka väljaspool kooli, võib see toimuda ööpäevaringselt, seega ei pääse küberkiusamisest ka kodus olles (Hinduja & Patchin, 2008; Kowalski & Limber, 2007; Mishna, Saini, & Solomon, 2009; Slonje & Smith, 2008; Sourander et al., 2010; Willard, 2005, 2007), ometi peaksid lapsed ennast kodus turvaliselt tundma.

Õpilased, kes on kogunud internetis või mobiiltelefoni teel ebasüüdsat või agressiivset käitumist enda suhtes, on küberkiusamise ohvrid. Naruskov'i (2009) uurimuse järgi olid Eestis enamasti kiusajateks koolikaaslased (ligi 35%), tuttavad (ligi 50%), võõrad (ligi 40%) või teised inimesed. Erinevad uurimused näitavad, et peaaegu pooled õpilastest ei tea, kes on nende kiusajad (Isakannu, 2008; Kowalski & Limber, 2007; Li, 2007). Interneti ja

mobiiltelefonide anonüümsus võimaldabki arglikel noortel käituda viisil, kuidas nad muidu ei käituks ning mida teised ei salli. Noored, kes päriselus otse ei julge teistele midagi öelda või teha, kasutavad selleks ära anonüümsust. Küberruumis on kergem teisi kiusata kui näost näkku, sest siis ei pea üksteisele otsa vaatama (Kowalski & Limber, 2007; Mishna et al., 2009).

Küberkiusamine kahjustab ohvreid nii emotsionaalselt kui ka psüühiliselt (Hinduja & Patchin, 2009; Willard, 2005). Erinevad uurimused on näidanud, et kiusamise ohvrid tunnevad peale kiusamist järgmisi negatiivseid tundeid – viha, kurbus, masendus, piinlikkus, hirm, stress, mure, depressioon, kättemaksuhimu, enesehaletsus ja pettumus (Hinduja & Patchin, 2009; Miller & Hufstedler, 2009; Mishna et al., 2010; Monks et al., 2012; Price & Dalgleish, 2010; Staude-Müller et al., 2012). Tõsisemad küberkiusamise intsidendid tõid kaasa ka enesevigastamise (Šleglova & Cerna, 2011). Siiski oli ka õpilasi, keda küberkiusamine ei häirinud (Mishna et al., 2010). Kiusaja mitteteadmine võib suurendada ohvri ebakindlust ja hirmu. Samas, kui kiusajaks on keegi, keda ohver tunneb või kes on olnud tema usaldusväärne sõber, teeb ohvrile veelgi rohkem haiget (Nocentini et al., 2010). Kuidas tunnevad aga ennast kiusajad peale teiste ahistamist? Kiusajatest 41% väitis, et nad ei tundnud teiste kiusamisel midagi, teised vastasid, et tundsid end süüdi (16%), võimsana (9%), populaarsena (6%) või teistest paremana (4%) (Mishna et al., 2010). Seega võib väita, et küberkiusamine on enamasti mõeldud ohvri alandamiseks ja kiusaja enesetunde tõstmiseks.

1.3 Küberkiusamise toimetulekustrateegiad

On olemas mitmeid erinevaid küberkiusamise toimetulekustrateegiaid, mis aitavad vähendada kiusamistegevuse esinemise tõenäosust või selle vastu võidelda. Parris, Varjas, Meyers, & Cutts (2011) on jaganud, toetudes oma 15-19 aastaste õpilase intervjuudele, küberkiusamisega toimetulekuviisid kolmeks: (1) ennetavad toimetulekustrateegiad, (2) reageerivad toimetulekustrateegiad ja (3) arvamused, et küberkiusamist ei saa takistada. Viimase puhul arvati, et küberkiusamise peatamiseks ei saa midagi teha tänu kiusaja anonüümsusele ja tagajärgede puudumisele.

Ennetavad küberkiusamise strateegiad (Parris et al., 2011) on tegevused, mis võivad aidata vähendada küberkiusamise tõenäosust. Selle alla kuulub kiusajaga isiklikult rääkimine ja turvalisuse meetmete üldise teadlikkuse suurendamine. Isiklikult rääkimise strateegia kohta viidati, et inimesega näost näkku suhtlemisel on võimalik tema hääletooni järgi öeldust mitte valesti aru saada ja eristada valesid. Turvalisuse meetmete üldise teadlikkuse suurendamise strateegia võib aidata vähendada või vältida küberruumis toimuvat negatiivset

tegevust. Õpilased saavad teadmisi, kuidas kasutada internetti või mobiiltelefoni turvaliselt (nt hoida oma parooli saladuses ja neid tihti muuta, isikliku informatsiooni varjamine, võõraste sõbralisti mitte lisamine, oma kasutajast väljalogimine, mobiiltelefoni teistele mitte laenamine jne) (Parris et al., 2011).

Reageerivaid toimetulekustrateegiaid kasutatakse peale küberkiusamise toimumist ja see sisaldab küberkiusamisele vastu hakkamise katseid ning selle negatiivsete tagajärgede vähendamist. Reageeriva toimetulekustrateegia hulka kuulub neli tegevust: (1) vältimine, (2) aktsepteerimine, (3) õigustamine ja (4) sotsiaalse toe otsimine (Parris et al., 2011). Vältimine on strateegia, mis kujutab küberkiusamise olukordadest ja selle negatiivsetest tagajärgedest kõrvale hoidmist. Vältimise alla kuuluvad erinevad tegevused, nt sõnumite kustutamine, internetikasutajate kustutamine, telefoninumbrate ja kasutajate blokeerimine, olukorra ignoreerimine jne. Aktsepteerimine on enesele teadvustamine, et küberkiusamine on elu osa ja esineb vaatamata sellele, mida selle ärahoidmiseks ette võetakse. Püütakse keskenduda rohkem elu positiivsetele aspektidele. Õigustamise strateegia puhul püütakse määrata põhjuseid, miks küberkiusamine ei peaks õpilast häirima. Arvatakse, et kui küberkiusaja kiusab internetis või mobiiltelefoni teel, siis on ta selleks päriselus liiga arg. Samuti arvati, et kui kiusaja ei olnud keegi, kellest nad hoolivad, siis ei olnud see ka ärritumist väärt. Sotsiaalse toe otsimise strateegia sisaldab kiusamisest teise inimesega rääkimist, et saada nõu, kuidas see peatada või sellega toime tulla. Enamasti pöörduakse sõprade või sugulaste poole (Parris et al., 2011).

Roth & Cohen (1986) käsitlevad toimetulekul lähenemise-vältimise mudelit, mis sisaldavad kindlaid meetmeid, mida saab liigitada kas lähenemise või vältimise alla. Inimesed hindavad, kas neil on olukorraga toimetulekuks ressursse ja seejärel valivad kas lähenemise režiimi, mis on suunatud probleemi otsesele lahendusele (küberkiusamise puhul nt kiusajaga rääkimine, vastuhakkamine jne), või vältimise režiimi (küberkiusamisel nt veebileheküljelt lahkumine, halvustavate sõnumite kustutamine, olukorra ignoreerimine, telefoninumbrate või kasutajate blokeerimine jne) (Roth & Cohen, 1986).

Lazarus & Folkman (1984) on jaganud toimetuleku kaheks kategooriaks – probleemile orienteeritud ja emotsioonile orienteeritud toimetulekuks, mis sisaldab esmast ja teisest hindamisprotsessi: (1) hinnatakse aset leidnud sündmuse ohtlikkust ja (2) valitakse välja toimetulekustrateegia, mis on enda käsutuses olevate ressurssidega asjakohane. Probleemile orienteeritud toimetulek sisaldab tegevusi, mis on suunatud probleemi lahendamiseks (nt vastu hakkamine, kättemaksmine, ignoreerimine, täiskasvanule või sõbrale rääkimine jne). Emotsioonile orienteeritud toimetuleku alla kuuluvad tegevused, mis on pigem tunnetuslikud

(nt proovitakse mõista, miks sündmus aset leidis, püütakse mõelda positiivselt, proovitakse sündmus või olukord unustada jne) (Lazarus & Folkman, 1984). Mõlema, Lazarus & Folkman'i (1984) ja Roth & Cohen'i (1986), mudeli puhul on olulisel kohal hindamine, kas inimestel on piisavalt ressursse antud olukorraga toimetulekuks (Šleglova & Černa, 2011). Mõned toimetulekustrateegiad võivad liigituda mõlema kategooria alla, mis on isegi vastandlikud, nt probleemile orienteeritud ja emotsioonile orienteeritud kategooria (Parris et al., 2011).

Riebel et al. (2009) on toonud välja neli toimetuleku kategooriat: (1) agressiivne, (2) abitu, (3) tunnetuslik ja (4) tehniline toimetulek. Agressiivse toimetuleku alla kuuluvad tegevused nagu kiusaja vastu sõimamine, ähvardamine ja vastu kiusamine. Abitu toimetulek sisaldab nutmist ja abitust kiusamisega võitlemisel, sest ei teata, mida teha. Tunnetusliku toimetuleku alla kuuluvad tegevused, kus palutakse kiusajal tegevus lõpetada, öeldakse otsusekindlalt, et kiusamine tuleb lõpetada ja imestatakse, miks kiusatakse. Tehniline toimetulek sisaldab erinevaid tehnilisi tegevusi, nt arvuti väljalülitamine, e-maili ja kasutajanime muutmine, täiskasvanutele halvustavate sõnumite näitamine jne (Riebel et al., 2009).

Eespool mainitud uurijate toimetulekustrateegiate liigitused on omavahel mingil määral sarnased. Roth & Cohen'i (1986) lähenemise-vältimise strateegiad ja Lazarus & Folkman'i (1984) probleemile ja emotsioonile orienteeritud strateegiad on analoogsed Parris et al. (2011) moodustatud reageerivate toimetulekustrateegiatega. Roth & Cohen'i puhul on vältimine võrreldav Parris et al. vältimise strateegiaga ja lähenemine sotsiaalse toe otsimise, õigustamise ja aktsepteerimise strateegiaga. Lazarus & Folkman'i puhul on probleemile orienteeritud strateegia võrreldav Parris et al. vältiva ja sotsiaalse toe otsimise strateegiaga ning emotsioonile orienteeritud strateegia aktsepteerimise ja õigustamise strateegiaga. Uurijate Riebel et al. (2009) abituse kategooria on Parris et al. liigituse alusel analoogne sellega, et ei saagi midagi ette võtta ja Roth & Cohen'i vältimise strateegiaga. Samuti on Riebel et al. agressiivsuse, tunnetusliku ja tehnilise toimetuleku strateegia sarnane Roth & Cohen'i lähenemise strateegiaga. Vaid Parris et al. on välja toonud küberkiusamist ennetavad toimetulekustrateegiad. Teised uurijad (Lazarus & Folkman, 1984; Riebel et al., 2009; Roth & Cohen, 1986) on keskendunud pigem toimetulekustrateegiatele peale stressirohke sündmuse esinemist.

1.4 Küberkiusamise toimetulekustrateegiate levik

Kõige sagedamini kasutatavad küberkiusamise toimetulekustrateegiad on seotud erinevate vahendite tehniliste võimaluste kasutamisega (telefoninumbri ja kiusaja blokeerimine, e-maili, kasutajanime või telefoninumbri muutmine jne), et piirata kiusajaga suhtlemist, kuid tihti ei tööta see strateegia püsivalt või on ebapiisav (Miller & Hufstedler, 2009; Smith et al., 2008; Šleglova & Černa, 2011).

Sotsiaalse toe otsimisel räägitakse täiskasvanutele (lapsevanematele, õpetajatele) internetis või mobiiltelefonis toimuvast kiusamisest vähe või peaaegu üldse mitte (Arıcak et al., 2008; Hasebrink, Livingstone, & Haddon, 2008; Isakannu, 2008; Juvonen & Gross, 2008; Li, 2006; Parris et al., 2011; Price & Dalgleish, 2010; Slonje & Smith, 2008). Õpilased eelistavad sellest rohkem sõpradele või sugulastele rääkida, kartes, et vanemad võivad piirata nende info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendite kasutamist (Agatson, Kowalski, & Limber, 2007; Cassidy et al., 2009; Juvonen & Gross, 2008; Mishna et al., 2009; Naruskov, 2009). Veel arvati, et teised ei saa küberkiusamise peatamiseks midagi ette võtta ja sellest täiskasvanutele rääkimine ei lahenda probleemi (Agatson et al., 2007; Cassidy et al., 2009; Mishna et al., 2009; Naruskov, 2009). Kardeti ka kiusaja kättemaksu või teiste seas pealekaebaja maine saamist (Cassidy et al., 2009). Soolises lõikes olid tüdrukud suurema tõenäosusega kiusamistegevusest täiskasvanutele või sõpradele rääkinud kui poisid (Isakannu, 2008; Li, 2006). Vanuselist poolt uurides on leitud, et vanemad õpilased teatavad täiskasvanuid või sõpru küberkiusamisest rohkem kui nooremad õpilased (Monks et al., 2012).

Kõige vähem levinud toimetulekustrateegia oli erinevate uuringute põhjal kiusajale vastu hakkamine (Mishna et al., 2010; Monks et al., 2012; Smith et al., 2008). Selle alla kuulub kiusajaga probleemi lahendamine näost näkku, samalaadse kirja või pildi vastu saatmine, kiusaja sõimamine jne. Põhjuseks võib olla hirm, et vastu hakkamise tegevus võib julgustada kiusaja või tema sõprade kättemaksu (Agatson et al., 2007).

Varasemad uurimused (Isakannu, 2008; Kalmus et al., 2010; Tangen & Campbell, 2010) näitavad, et pooled või alla poolte õpilastest on saanud juhiseid küberkiusamise või internetiturvalisuse kohta. Küberruumi turvalisuse kohta uurisid õpilased ise või said teavet vanematelt, koolist või mujalt (Li, 2007). Eesti lastest on vanematelt internetiturvalisuse kohta õpetusi saanud 89% 9-16 aastastest noortest (Kalmus, 2011). Uurimustest on selgunud, et kuigi suur osa õpilastest väitis, et nad on teadlikud üldistest interneti turvalisuse meetmetest, kasutas neid vaid ligi pool mainitud õpilastest (Juvonen & Gross, 2008; Kalmus et al., 2010; Miller & Hufstedler, 2009).

Mida saab teha küberkiusamise ennetamiseks ja selle peatamiseks? Õpilaste interneti käitumise muutmise kaasa aitamisel on haridus võtmeelement (Miller & Hufstedler, 2009; Li, 2007; Li & Ang, 2012). Hinduja & Patchin (2012) väidavad, et selleks, et lahendada noorte agressiooni, on vaja süstemaatilist ja terviklikku pingutust koolilt, lastevanematelt, erinevatelt kogukonna juhtidelt ja noortelt endilt, mis hõlmaks mitmeid valdkondi. Soovitatakse läbi viia suuremahulisi teavitamiskampaaniaid, mis on suunatud vanematele ja ka noorematele õpilastele, kes alles alustavad interneti ja mobiiltelefoni kasutamist (Kalmus et al., 2010; Miller & Hufstedler, 2009; Monks et al., 2012; Šleglova & Černa, 2011; Tangen & Campbell, 2010; Vandebosch & Van Cleemput, 2009). Lastele tuleb tutvustada interneti turvalisuse strateegiaid ja õpetada, kuidas neid kasutada (Hanley, s.a.; Kowalski & Limber, 2007; Li, 2007; Lwin et al., 2012; Parris et al., 2011; Popović-Ćitić et al., 2011; Slonje & Smith, 2008).

Uurijad (Kalmus et al., 2010; Mishna et al., 2010; Slonje & Smith, 2008; Stacey, 2008; Šleglova & Černa, 2011) soovitavad teadvustada küberkiusamise probleemist ka lapsevanemaid, nimetades neile leiduvad ohud ja võimalikud lahendused küberkiusamise vältimiseks või selle peatamiseks. Koolitus peaks sisaldama ka teemasid, kuhu kodus arvuti paigutada, sobiva ja ebasobiva informatsiooni jagamine küberruumis, salajase käitumise märkamise, järelvalve jne (Miller & Hufstedler, 2009).

Koolis on oluline keskenduda eakaaslaste suhete parandamisele ja luua ning edendada õhkkond, kus kindlaks määratud tegevused pole lubatud (Hinduja & Patchin, 2012; Li, 2007; Price & Dalgleish, 2010). Koolid saavad koostada eeskirju, mis keelavad kasutada õppeasutuses erinevaid elektroonilisi vahendeid, et piirata küberkiusamise võimalust kooli territooriumil (Li, 2007; Miller & Hufstedler, 2009; Willard, 2005). Kahjuks ei mõjuta see kiusamistegevust väljaspool õppeasutust. Samuti mängib kool (ja ka lapsevanemad) olulist rolli julgustamaks lapsi täiskasvanute või sõprade poole pöörduma, kui nad kogevad küberkiusamist või näevad seda pealt (Mishna et al., 2009; Popović-Ćitić et al., 2011; Price & Dalgleish, 2010). Ka õpetajad peaksid saama koolitusi, mis peaksid olema asjakohased ja sisaldama teadmisi ning oskusi, kuidas küberkiusamisega toime tulla (Kowalski & Limber, 2007; Li, 2006; Miller & Hufstedler, 2009; Mishna et al., 2012).

Mõned uurijad on arvamusel, et küberkiusamise vastu võitlemisel saab kasutada samu meetodeid, mida tehakse traditsioonilise kiusamise peatamiseks (Li, 2007; Riebel et al., 2009). Kasulik oleks lisada mõned spetsiifilisemad sekkumised kaasaarvatud mobiiltelefoni firma ja interneti teenuse pakkujaga ühendust võtmise (Smith et al., 2008).

1.5 Uurimuse eesmärk ja hüpoteesid

Bakalaureusetöö eesmärk on selgitada milliseid küberkiusamise toimetulekustrateegiaid kasutavad 14-15 aastased õpilased endi hinnangul kolme Tartu kooli näitel. Teave selle kohta, kuidas tulevad õpilased toime küberkiusamisega, mõjutab küberkiusamise ohvrite sekkumisi ja seda informatsiooni saab kasutada õpilastele ennetavate toimetulekustrateegiate õpetamiseks (Parris et al., 2011; Šleglova & Cerna, 2011).

Kuna Parris et al. (2011) ja Miller & Hufstedler (2009) leidsid, et õpilased kasutavad küberkiusamisega toimetulekuks rohkem vältivaid strateegiaid (kiusaja blokeerimine, sõnumite kustutamine, ignoreerimine jne) kui sotsiaalse toe otsimise strateegiaid (kiusamistegevusest kellelegi teatamine), siis püstitati esimeseks hüpoteesiks:

- 1) 14-15 aastaste õpilaste hinnangul on vältiv toimetulekustrateegia kasulikum kui sotsiaalse toe otsimise toimetulekustrateegia.

Kuna Isakannu (2008) ja Li (2006) uurimusest selgus, et tüdrukud on avameelsemad ja räägivad küberkiusamisest teistele rohkem kui poisid, siis püstitati teiseks hüpoteesiks:

- 2) 14-15 aastaste õpilaste seast teatavad nende endi hinnangul tüdrukud küberkiusamisest täiskasvanuid rohkem kui poisid.

2. KÜBERKIUSAMISE TOIMETULEKUSTRATEEGIAD 14-15 AASTASTE ÕPILASTE HINNANGUL KOLME TARTU KOOLI NÄITEL

2.1 Metoodika

Eesmärgi saavutamiseks ja hüpoteeside kontrollimiseks viidi läbi kvantitatiivne uurimus kolmes Tartu koolis. Autor valis kvantitatiivse uurimismeetodi, kuna soovis järelduste tegemiseks ja hüpoteeside kontrollimiseks saada statistiliselt usaldusväärseid arvulisi andmeid.

2.1.1 Valim

Bakalaureusetöö uuringu valimi moodustasid kolme Tartu kooli 8. klassi õpilased. Valimi suurus on 48 õpilast, millest 34 (71%) olid tüdrukud ja 14 (29%) poisid. Koolid valiti mugavusvalimi alusel. Osalejate keskmine vanus oli 14,5 aastat (standardhälve 0,5). Valimisse valiti 14-15 aastased õpilased, sest erinevad uurimused (Kalmus et al., 2010; Price & Dalgleish, 2010; Smith, et al., 2008; Stacey, 2008) on näidanud, et teismelised on kõige aktiivsemad inerneti ja mobiiltelefonide kasutajad, seega on nad suurema tõenäosusega kogenud küberkiusamist kui nooremad õpilased ja kasutanud küberkiusamise toimetulekustrateegiaid.

2.1.2 Mõõtvahendid

Bakalaureusetöös kasutati andmete kogumiseks ankeeti (vt. lisa 1). Küsimustik koostati lähtudes Naruskov'i (2009) ankeedist, mida täiendati lähtuvalt uuringu eesmärgist ja hüpoteesidest. Ankeet koosnes 23 küsimusest, millest 8 olid taustandmete kohta. Küsimustest 14 olid kinnised, 8 poolkinnised ja 1 lahtine. Ankeedi esimese osa moodustasid küsimused küberkiusamise toimetulekustrateegiatest, teise osa reageerimisviisidest, kolmanda osa küberkiusamise kogemustest ja viimase osa moodustasid taustandmed. Küsimustikus kasutati toimetulekustrateegiatena Parris et al. (2011) moodustatud reageeriva toimetuleku vältivat ja sotsiaalse toe otsimise liigitust ning Riebel et al. (2009) agressiivset toimetulekustrateegia liigitust. Küsimustiku täitmine võttis aega keskmiselt 7-10 minutit.

Ankeedi reliaablust arvatati kolme sisulise osa põhjal. Ankeedi esimese osa (küsimused küberkiusamise toimetulekustrateegiatest) puhul oli reliaablus $\alpha=0,85$ (Cronbach'i Alpha), teise osa (küsimused reageerimisviisidest) puhul $\alpha=0,65$ ja kolmanda osa (küsimused küberkiusamise kogemustest) puhul oli reliaablus $\alpha=0,65$ (Cronbach'i Alpha).

Enne andmete kogumist kinnitas ekspert instrumendi sobivust ning uurimuse läbiviimisel pilooteerimist ei tehtud.

2.1.3 Protseduur

Kolmes Tartu koolis viidi ajavahemikul 31.01.2013 – 05.02.2013 läbi küsitlus. Uurija kontakteerus õpilaste klassijuhatajatega, kes informeerisid lapsevanemaid. Uurimises osalemine oli vabatahtlik. Küsitluse viis läbi töö autor õpilastele sobival ajal ning anonüümsus tagati sellega, et vastatud küsitluslehed asetati mapi vahele tekst all pool. Andmeanalüüsiks kasutati statistikapaketti SPSS 20.0 for Windows. Kirjeldamiseks leiti aritmeetilisi keskmisi, protsente ja tehti sagedustabeleid. Võrdlemiseks kasutati Mann Whitney U-testi ja Wilcoxon Signed Ranks testi. Hüpooteesi kontrollimiseks vajaminevate vältivate ja sotsiaalse toe otsimise toimetulekstrateegiate võrdlemisel leiti koondmediaan üksikväidetest. Küberkiusamise ohvriks või kiusajaks loeti inimesi, kes on kiusanud või olnud ohver 1-2 korda aastas või sagedamini.

2.2 Tulemused

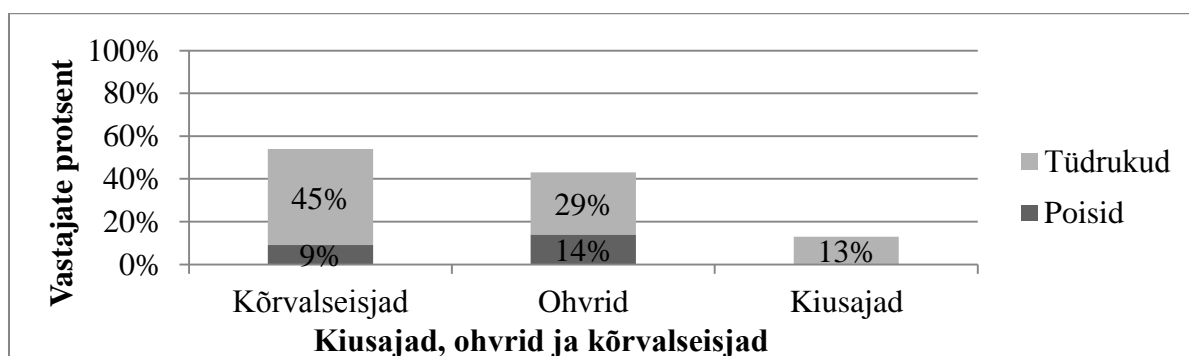
2.2.1 Kontingendi kirjeldus

Uurimuses osalenud 14-15 aastastest õpilastest oli kõigil (100%) kodus arvuti ja kõik omasid ka mobiiltelefoni. Mediaan arvuti kasutamise kestvusest päevas oli 4-5 tundi ja mediaan mobiiltelefoni kasutamise kestvusest 1 või vähem tundi.

Uurides õpilastelt, millised on nende põhilised tegevused arvutis, vastasid enam kui pooled, et selleks on info otsimine õppetööks (69%), suhtlusportaalide külastamine (63%), *MSN Messengeris* suhtlemine (56%) ja *Skype*'i kasutamine (50%). Õpilastest vähem kui pool vastasid mängimine (44%), foorumite külastamine (35%), muu (15%) ja jututubades käimine (10%). Vastuse muu all nimetati muusika kuulamist, videote ja naljapiltide vaatamist. Vastanute protsendi kogusumma on üle saja protsendi, sest vastuseks sai valida mitu varianti.

Uurimuses osalenutelt küsiti ka peamiste tegevuste kohta mobiiltelefonis. Õpilased vastasid, et nad kasutavad mobiiltelefone helistamiseks (96%), tekstisõnumite saatmiseks (81%), muusika kuulamiseks (81%), internetis käimiseks (75%), pildistamiseks (58%), mängimiseks (52%), videote tegemiseks (15%), Pildisõnumite saatmiseks (13%) ja muuks (4%), mille all toodi välja, et mobiiltelefonil kasutati ka kalkulaatori funktsiooni.

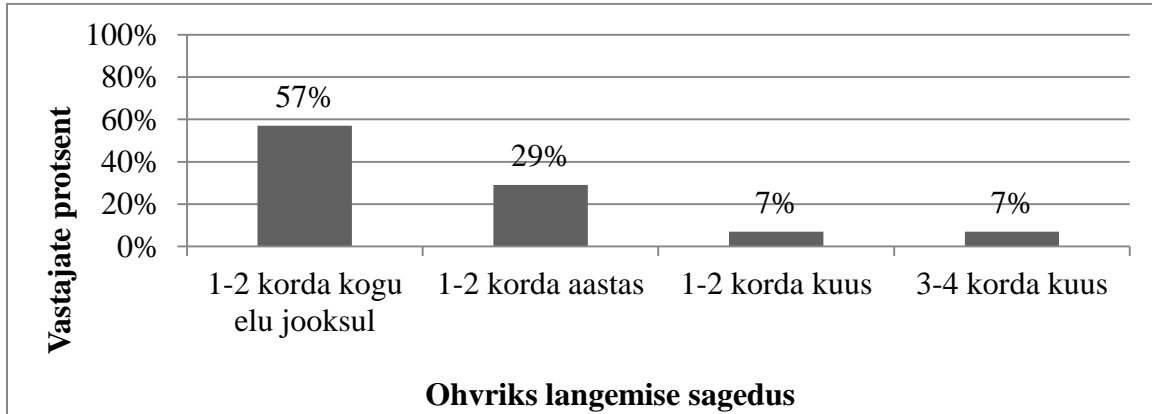
Uurimuses osalenud 14-15 aastaste õpilaste seas oli õpilaste hinnangul kiusamiskäitumises osalenud 33% õpilastest. Nende seas oli ennast küberkiusajana märkinud 13%, ohvrina 43%. 54% õpilastest märkis, et nad teadsid kedagi, keda kiusatakse internetis või mobiiltelefoni teel (vt. joonis 1).

Joonis 1. Kiusajate, ohvrite ja kõrvalseisjate osakaal 14-15 aastaste õpilaste hinnangul

Soolises lõikes vaadatuna on märkimisväärne, et antud uurimuses vastasid, et olid kiusanud kõik (13%) tüdrukud, poiste seas küberkiusajaks märkinud õpilasi ei olnud (vt. joonis 1).

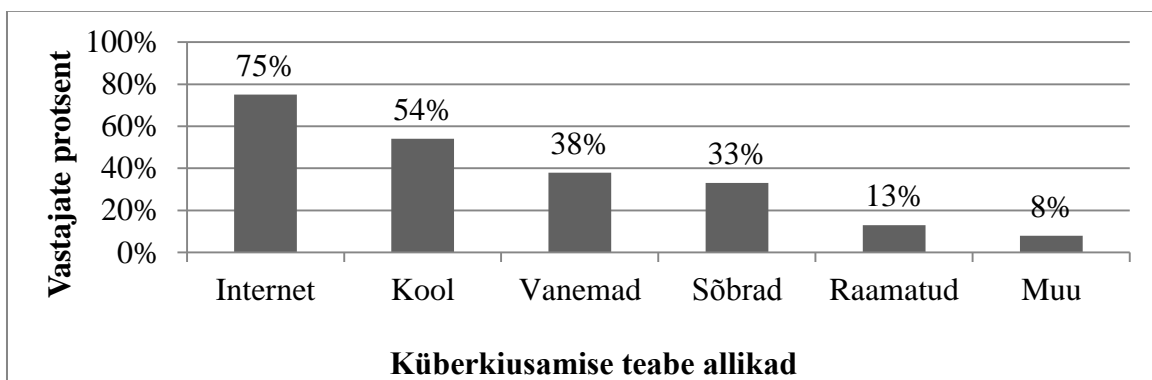
Kui uuritavatelt küsiti, kui sageli on neid internetis või mobiiltelefoni teel kiusatud, vastasid kiusamise ohvriks langenud õpilastest enam kui pooled, et üks kuni kaks korda kogu elu jooksul (vt. joonis 2).

Joonis 2. Õpilaste küberkiusamise ohvriks langemise sagedus nende enda hinnangul

Bakalaureusetöös loetakse küberkiusamise ohvriks või kiusajaks inimesi, kes on kiusanud või olnud ohver 1-2 korda aastas või sagedamini. Uurimuses oli küberkiusamise ohvriks langenuteks, keda kiusati vähemalt 1-2 korda aastas, märkinud end 43% õpilastest (vt. joonis 2).

Küberkiusamise toimetulekstrateegiate kohta on saanud teavet 50% õpilastest, kellest 42% olid tüdrukud ja 8% poisid. Kolm neljandikku õpilastest on märkinud küberkiusamise toimetulekstrateegiate kohta informatsiooni saamise allikaks interneti (vt. joonis 3).

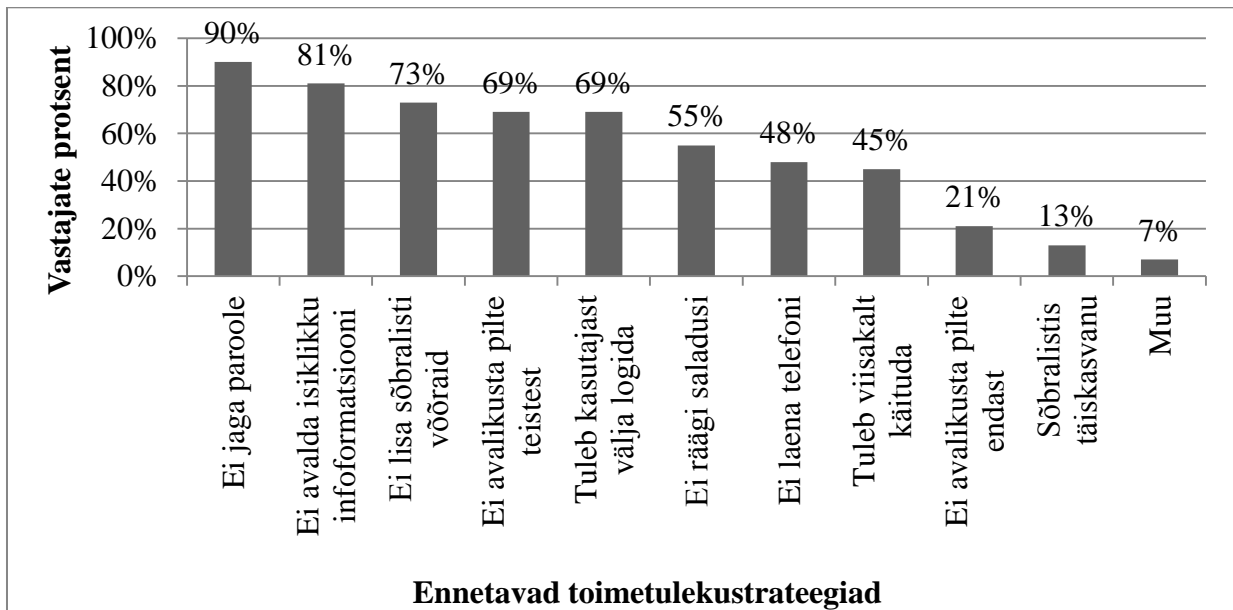

Joonis 3. Allikate osakaal, kust õpilased on saanud teavet küberkiusamise toimetulekstrateegiate kohta nende enda hinnangul

8% õpilastest valis vastuseks muu, mille all nimetati, et teavet on saadud televisioonist ja igalt poolt (vt. joonis 3).

2.2.2 Küberkiusamise toimetulekstrateegiad

Küberkiusamise ennetavad toimetulekstrateegiad. Küberkiusamise ennetavatest toimetulekstrateegiatest märkisid 90% küberkiusamisega kokkupuutunud õpilastest, et hoiavad oma parooli salajas (vt. joonis 4).

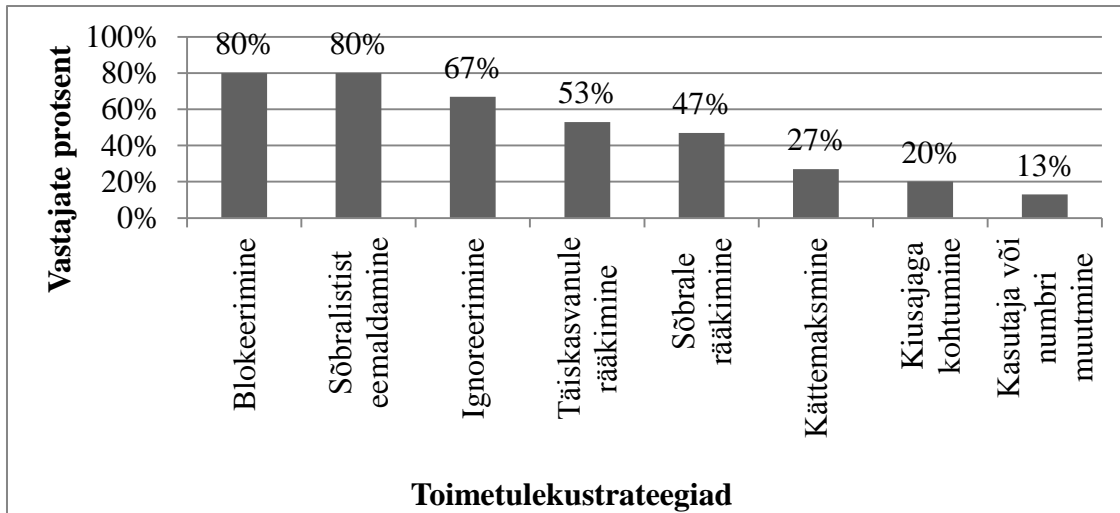

Joonis 4. Levinumad küberkiusamise ennetavad toimetulekstrateegiad 14-15 aastaste küberkiusamisega kokkupuutunud õpilaste seas nende endi hinnangul

7% õpilastest valis vastuseks muu, mille all toodi välja, et ei tohiks teisi solvata ega kiusata ning tuleb usaldada inimesi, keda tead ja tunnud (vt. joonis 4). Tulemuste kogusumma on üle 100%, sest vastajad said valida mitu vastust.

Enam kui pool uurimuses osalenud õpilastest märkis kasulikeks või pigem kasulikeks küberkiusamise ennetavateks toimetulekstrateegiateks paroolide salajas hoidmise (81%), teistega viisakalt käitumise (79%), arvuti tagant lahkudes kasutajast välja *logimise* (75%), saladuste teistega mittejagamise (73%), isikliku informatsiooni mitteavalikustamise (nt aadress, telefoninumber) (66%), võõraste sõbralisti mittelisamise (62%) ning teistest tehtud piltide ilma loata mitteedastamise (61%).

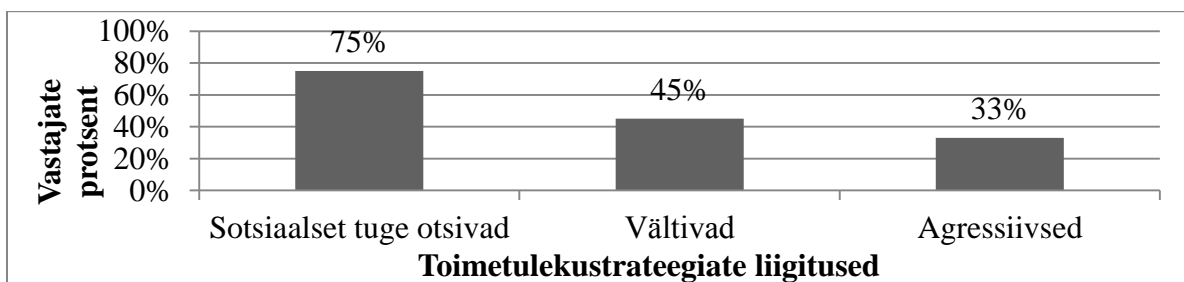
Küberkiusamise toimetulekstrateegiad. Uurimuses osalenud õpilaste hinnangul, kes olid puutunud kokku küberkiusamisega, on kõige populaarsemateks toimetulekstrateegiateks kiusaja blokeerimine ja küberkiusamisest sõpradele rääkimine. Teised bakalaureusetöös pakutud vastusevariandid olid vastajate hulgas vähem populaarsed (vt. joonis 5).

Joonis 5. Levinumad küberkiusamise toimetulekstrateegiad küberkiusamist kogenud õpilaste seas nende enda hinnangul

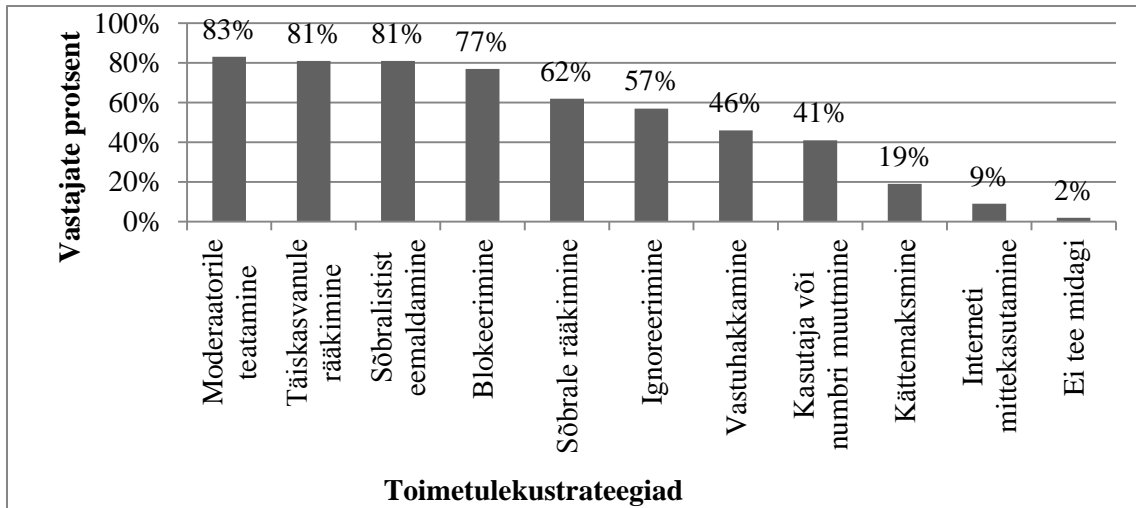
Jooniselt 5 puuduvad vastusevariandid „interneti mittekasutamine“ ja „ei tee midagi“, sest ükski õpilane ei märkinud neid vastuseks.

Uurimusest selgus, et 14-15 aastaste õpilaste hinnangul on sotsiaalse toe otsimise toimetulekstrateegia kasulikum kui vältiv toimetulekstrateegia (Wilcoxon Signed Ranks Test, $Z = -4,070$; $p < 0,01$). Joonisel 6 on välja toodud uurimuses osalenute sotsiaalse toe otsimise toimetulekstrateegia, vältiva toimetulekstrateegia ja agressiivse toimetulekstrateegia kasutamise osakaal nende enda hinnangul.

Joonis 6. Uurimuses osalenud õpilaste sotsiaalse toe otsimise, vältiva ja agressiivse toimetulekstrateegia kasulikkuse osakaal nende enda hinnangul

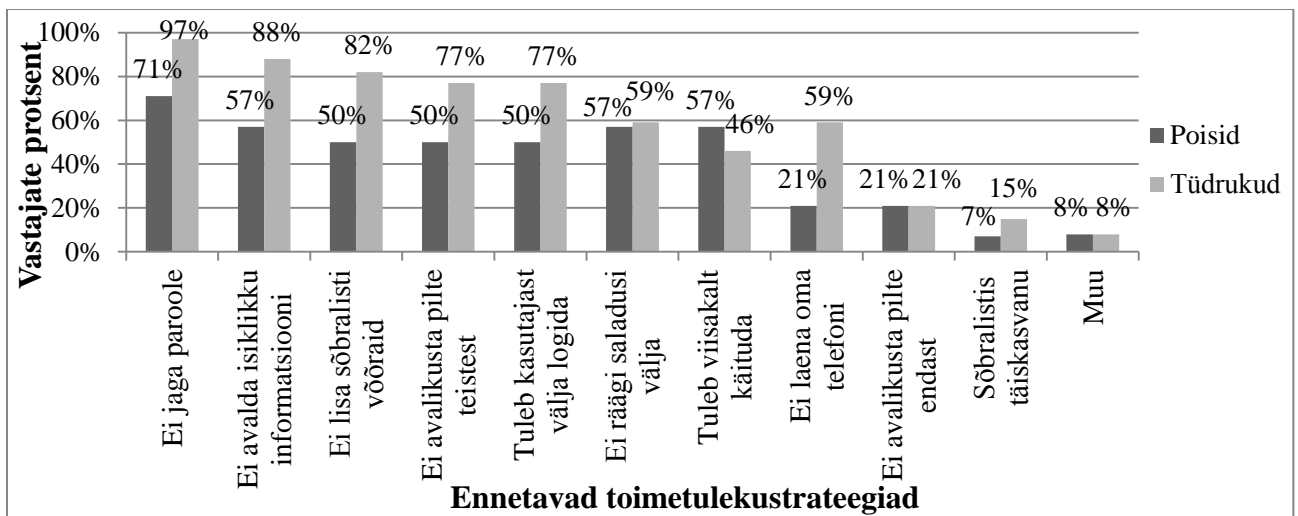
Uurimuses osalenud 14-15 aastastest õpilastest hinnangul osutus kõige kasulikumaks või pigem kasulikuks küberkiusamise toimetulekstrateegiaks moderaatorile teatamine. Teised õpilaste hinnangul kasulikud või pigem kasulikud toimetulekstrateegiad on välja toodud joonisel 7.

Joonis 7. Õpilaste hinnangul kasulikud või pigem kasulikud küberkiusamise toimetulekstrateegiad

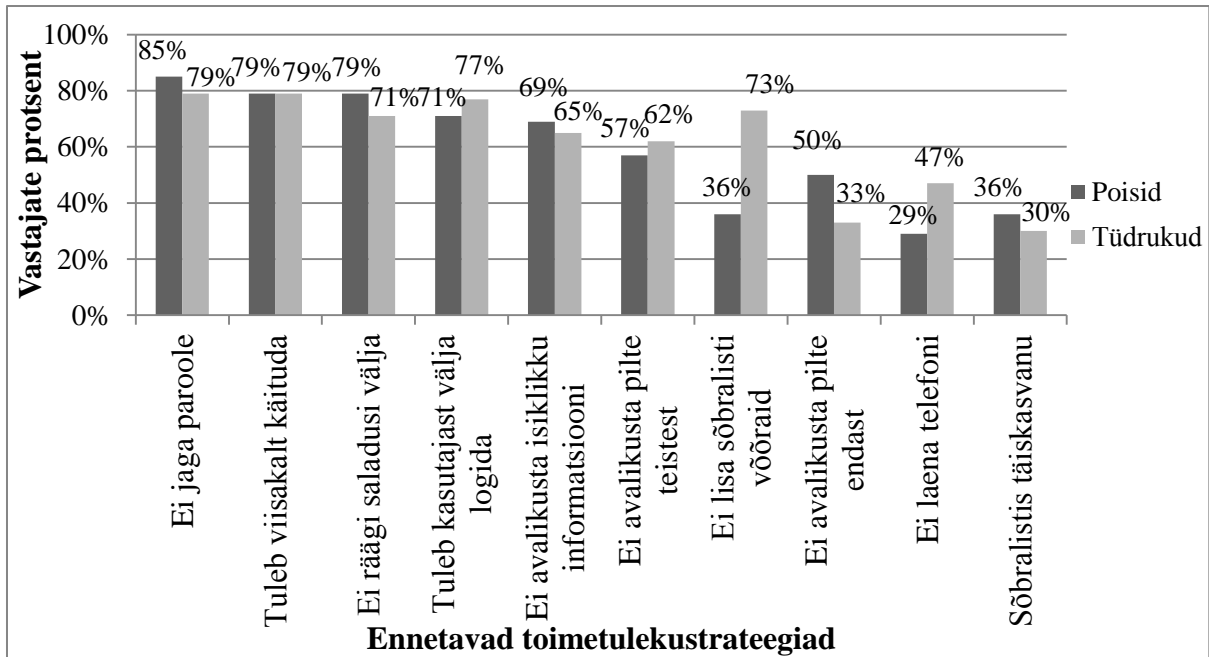
2.2.3 Võrdlus poiste ja tüdrukute vahel

Küberkiusamise ennetavad toimetulekstrateegiad. Järgneval joonisel on välja toodud uurimuses osalenud 14-15 aastaste küberkiusamist kogunud õpilaste märgitud küberkiusamise ennetavad toimetulekstrateegiad (vt. joonis 8).

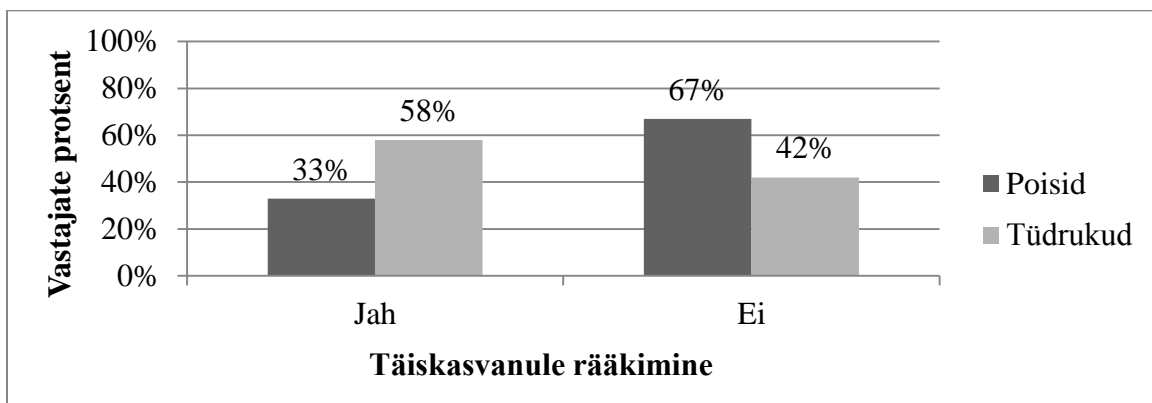
Joonis 8. Uurimuses osalenud küberkiusamist kogunud õpilaste levinumad küberkiusamise ennetavad toimetulekstrateegiad nende endi hinnangul

Uurimuses osalenud õpilaste märgitud kasulikud või pigem kasulikud ennetavad küberkiusamise toimetulekstrateegiad on toodud välja joonisel 9.

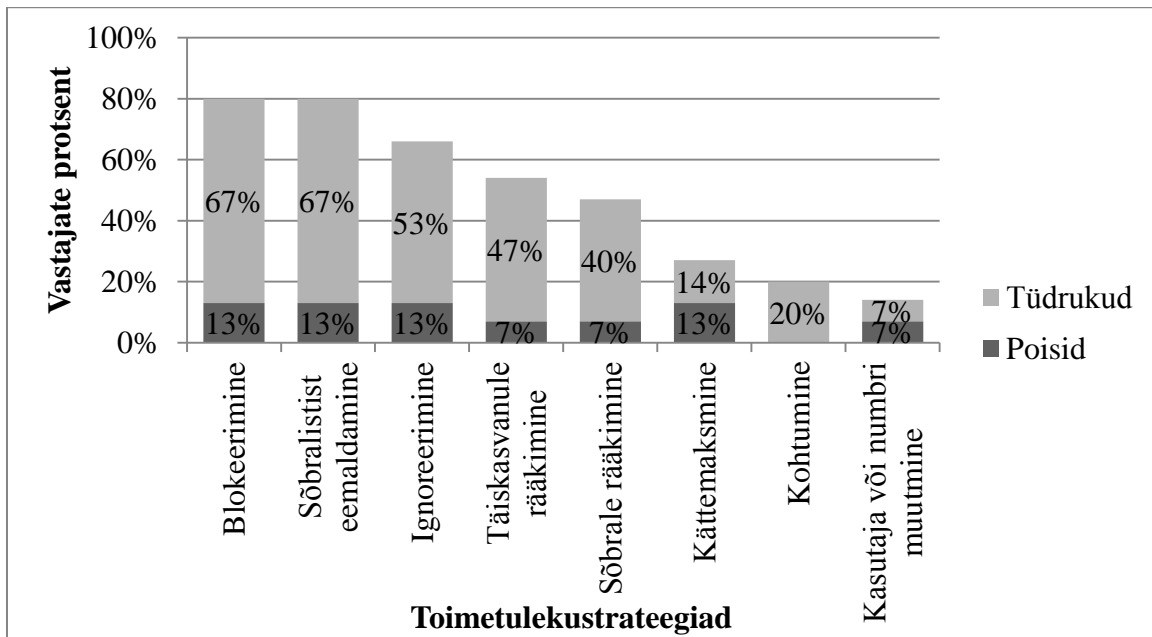
Joonis 9. Uurimuses osalenud õpilaste märgitud kasulikud või pigem kasulikud ennetavad küberkiusamise toimetulekustrategiad nende endi hinnangul

Küberkiusamise toimetulekustrategiad. Uurimusest selgus, et 14-15 aastaste õpilaste seas, kes on kogenud küberkiusamist, ei esine täiskasvanutele küberkiusamisest rääkimisel soolises lõikes statistiliselt olulist erinevust (Mann-Whitney test, $Z = -0,750$; $p > 0,05$). Enam kui pooled tüdrukutest märkisid, et nad on rääkinud küberkiusamisest täiskasvanutele ja poistest oli see osakaal üks kolmandik (vt. joonis 10).

Joonis 10. Õpilaste küberkiusamisest täiskasvanule rääkimise võrdlus soolises lõikes nende endi hinnangul

Järgnevale joonisele on märgitud uurimuses osalenud 14-15 aastaste küberkiusamist kogenud poiste ja tüdrukute küberkiusamise toimetulekustrategiad nende endi hinnangul (vt. joonis 11).

Joonis 11. Uurimuses osalenud küberkiusamist kogenud poiste ja tüdrukute märgitud küberkiusamise toimetulekstrateegiad nende endi hinnangul

Ükski uuritavatest poistest ei valinud vastuseks varianti kiusajaga kohtumine (vt. joonis 11). Joonisele pole lisatud variante „interneti mitte kasutamine“ ja „ei tee midagi“, sest ükski õpilane ei valinud neid vastuseks.

Uurimuses osalenud poistest enam kui pool märkis kasulikeks ja pigem kasulikeks küberkiusamise toimetulekstrateegiateks blokeerimise (86%), sõbralistist eemaldamise (86%), moderaatorile teatamise (79%), täiskasvanule rääkimise (71%), ignoreerimise (64%), vastuhakkamise (64%) ja sõbrale rääkimise (50%). Enam kui pool uurimuses osalenud tüdrukutest valis kasulikeks ja pigem kasulikeks toimetulekstrateegiateks täiskasvanule rääkimise (85%), moderaatorile teatamise (85%), kiusaja sõbralistist eemaldamise (79%), blokeerimise (74%), sõbrale rääkimise (65%) ja ignoreerimise (50%).

3. Arutelu

Bakalaureusetöös oli esimeseks püstitatud hüpoteesiks: 14-15 aastaste õpilaste hinnangul on vältiv toimetulekustrateegia kasulikum kui sotsiaalse toe otsimise toimetulekustrateegia. Hüpotees kinnitust ei leidnud. Uurimusest ilmnas hoopis, et sotsiaalse toe otsimise toimetulekustrateegiaid hinnati kasulikumaks kui vältivaid toimetulekustrateegiaid. Kuigi Parris et al. (2011) ja Miller & Hufstedler (2009) on leidnud, et õpilased peavad küberkiusamisel kasulikumaks pigem vältivaid toimetulekustrateegiaid (blokeerimine, ignoreerimine, interneti mitte kasutamine, kasutajanime või mobiilinumbriga muutmine, sõbralistist eemaldamine, ei tee midagi) kui sotsiaalse toe otsimise toimetulekustrateegiaid (moderaatorile teatamine, täiskasvanule rääkimine, sõbrale rääkimine), siis bakalaureusetöös leiti vastupidist – õpilaste hinnangul on kasulikumad sotsiaalse toe otsimise toimetulekustrateegiad kui vältivad toimetulekustrateegiad. Sotsiaalse toe otsimisel võib vanus mängida olulist rolli. Isakannu (2008) uurimusest selgus, et nooremad õpilased räägivad küberkiusamisest kellelegi rohkem kui vanemad. Tema uurimistulemustest ilmnas, et kõik (100%) 13-aastastest ja 60% 14-aastastest rääkisid kiisamisest sõbrale. Parris et al. (2011) uurimuses osalesid 15-19 aastased õpilased ja Miller & Hufstedler (2009) uuringus osalesid 12-19 aastased õpilased. Kuna bakalaureusetöös kuulusid valimisse 14-15 aastased õpilased, võib erinevus tuleneda sellest, et mainitud uurijate valimis oli suurema variatsiooniga vanusega õpilasi kui antud bakalaureusetöös.

Sarnaselt saadud tulemusele on uurijad Price & Dalgleish (2010) leidnud, et õpilased soovitasid ohvritel küberkiusamise esinemisel kasutada rohkem sotsiaalse toe otsimise toimetulekustrateegiaid kui vältivaid toimetulekustrateegiaid. Samas on uurijad (Miller & Hufstedler, 2009; Parris et al., 2011; Smith et al., 2008) leidnud, et kõige populaarsemad toimetulekustrateegiad, mida õpilased teistele soovitasid või ise kasutasid, kuulusid vältimise toimetulekustrateegiate alla. Näiteks Aricak et al. (2008) leidsid, et 31% õpilastest kasutaksid vältivaid toimetulekustrateegiaid ja 25% otsiks küberkiusamisel sotsiaalset tuge.

Põhjuseks, miks vältivaid toimetulekustrateegiaid kasutatakse vähem, pakuvad Šleglova & Černa (2011), et vältivate toimetulekustrateegiate mõju võib olla ebapiisav või ei tööta püsivalt. Miller & Hufstedler (2009) tõid välja, et vältivad toimetulekustrateegiad on lühiajalised ega ei too kiisajale kaasa hirmutavat tagajärge. Uurimustest (Juvonen & Gross, 2008; Parris et al., 2011; Price & Dalgleish, 2010) on ilmnenu, et sotsiaalse toe otsimisel on õpilased küberkiusamisest täiskasvanutele rääkimisel tõrksad. Erinevates uurimustes (Agatson, 2007; Juvonen & Gross, 2008; Mishna et al., 2009) on põhjuseks toodud, et

õpilased kardavad ilma jääda oma interneti privileegidest. Cassidy et al. (2009) tõi välja veel mõned põhjused: kardetakse kiusaja kättemaksu ning ei taheta saada pealekaebaja mainet. Naruskov (2009) leidis oma uuringus põhjuseks, miks sotsiaalse toe otsimise toimetulekustrateegiat kasutatakse vähem, et arvatakse, et teistele rääkimine ei aita probleemi lahendada. Samas on Parris et al. (2011) leidnud, et sotsiaalse toe otsimisel räägitakse küberkiusamisest täiskasvanutele või sõpradele rohkem, lootes, et autoriteetne inimene suudab küberkiusamise peatada.

Leidub ka uurimusi, millest ilmneb, et õpilased eelistavad küberkiusamisest mitte kellelegi rääkida. Näiteks Kalmus et al. (2010) uurimusest selgus, et ligi 20% õpilastest ei teavita küberkiusamisest kedagi. Isakannu (2008) uurimuses oli sellise strateegia valinud 33% õpilastest. Põhjuseks, miks kiusamistegevusest mitte kellelegi ei räägitud, oli Naruskov'i (2009) uuringus välja toodud, et rääkimine ei aita probleemi lahendada.

Bakalaureusetöös oli teiseks püstitatud hüpoteesiks: 14-15 aastaste õpilaste seast teatavad nende endi hinnangul tüdrukud küberkiusamisest täiskasvanuid rohkem kui poisid. Kuigi Li (2006) uurimuses leiti, et tüdrukud teatavad küberkiusamisest täiskasvanuid oluliselt enam kui poisid, ilmnis bakalaureusetöös, et hüpotees leidnud kinnitust. Rühmade aritmeetilised keskmised ei olnud statistiliselt oluliselt erinevad. Ka Naruskov'i (2009) uurimusest selgus, et täiskasvanule rääkimisel ei ole sool statistiliselt olulist erinevust.

Isakannu (2008) uurimusest ilmnis, et tüdrukud on altimad rääkima internetis või mobiiltelefoni teel toimuvast kiusamisest kellelegi (täiskasvanule, sõbrale) kui poisid. Isakannu uurimuses osalenud õpilastest rääkisid kõik (100%) tüdrukud küberkiusamise kogemusest kellelegi, kuid enam kui pooled uurimuses osalenud poistest (56%) seda ei teinud. Antud bakalaureusetöö uurimusest ilmnis, et enam kui pool uurimuses osalenud õpilastest rääkis kiusamisest täiskasvanule (54%) ja alla poole õpilastest sõpradele (47%). Leidub väheseid uurimusi, milles on küberkiusamisest täiskasvanutele teatamise osakaal enam kui pool uurimuses osalenud inimestest. Näiteks Cassidy et al. (2009) uurimuste tulemustest ilmnis, et 57% osalejatest teataks kiusamisest vanemaid või hooldajaid. Samas on mitmetest (Arıcak et al., 2008; Naruskov, 2009; Slonje & Smith, 2008) uurimustest leitud, et õpilased eelistavad küberkiusamisest rääkida pigem sõpradele.

Bakalaureusetöös on mitmed piirangud. Esimene piirang puudutab ankeeti. Ankeedi küsimused ei katnud kõiki toimetulekustrateegiaid. Välja jäid kiusajast politseile teatamine, teatud veebilehekülgede mitte külastamine, aksepteerimise ja õigustamise toimetulekustrateegiad ning variant „ei oska öelda“. Teine piirang on ankeedi reageerimisviiside ploki ja küberkiusamise kogemuste ploki madal reliaablus – Cronbach'i

Alpha 0,65. Kolmas piirang, mille võiks välja tuua, on väike valim (48 õpilast), mille puhul ei saa leitud tulemusi üldistada kogu Eestile ja isegi mitte Tartule.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöös uuriti 14-15 aastaste õpilaste küberkiusamise toimetulekustrateegiaid kolme Tartu kooli näitel. Uurimustöö eesmärgiks oli selgitada, milliseid küberkiusamise toimetulekustrateegiaid kasutavad 14-15 aastased õpilased endi hinnangul kolme Tartu kooli näitel. Bakalaureusetöö koosnes teoreetilisest ja empiirilisest osast.

Kuna info- ja kommunikatsioonitehnoloogia areng on enda kaasa toonud interneti ühendusega arvutite ja mobiiltelefonide kiire levimise, siis koos sellega on levima hakanud ka küberkiusamine. Küberkiusamise vastu kasutatakse erinevaid toimetulekustrateegiaid, mis aitavad kiusamistegevust vältida või seda peatada: paroolide salajas hoidmine, telefoni teistele mittejägamine, sõnumite kustutamine, kiusaja sõbralistist eemaldamine, kiusaja blokeerimine, olukorra ignoreerimine, kiusamistegevusest täiskasvanule või sõbrale rääkimine, kättemaksmine jne.

Bakalaureusetöös osalesid kolme Tartu kooli 14-15 aastased õpilased. Valimis oli 48 õpilast, kellest 34 olid tüdrukud ja 14 poisid. Mõõtvahendina kasutati ankeeti. Töös püstitati kaks hüpoteesi: (1) 14-15 aastaste õpilaste hinnangul on vältiv toimetulekustrateegia kasulikum kui sotsiaalse toe otsimise toimetulekustrateegia, (2) 14-15 aastaste õpilaste seast teatavad nende endi hinnangul tüdrukud küberkiusamisest täiskasvanuid rohkem kui poisid. Uurimusest selgus, et õpilased hindavad sotsiaalse toe otsimise toimetulekustrateegiat kasulikumaks kui vältivat toimetulekustrateegiat. Samuti ilmnes, et küberkiusamisest täiskasvanule teatamisel ei mängi sugu olulist rolli.

Uurimusest selgus, et osalejatest 13% olid küberkiusajad, 43% ohvrid ja 54% õpilastest teadis kedagi, keda kiusatakse. Õpilastest 50% oli küberkiusamise toimetulekustrateegiate kohta teavet saanud ja levinumaks teabe allikaks oli internet (75%). Levinumaks küberkiusamise ennetavateks toimetulekustrateegiateks oli paroolide salajas hoidmine (90%) ja isikliku informatsiooni mitte avalikustamine (81%) ning levinumaks küberkiusamise toimetulekustrateegiaks kiusamistegevuse ajal oli kiusaja blokeerimine (80%) ja sõbralistist eemaldamine (80%).

Kuna elektrooniliste vahendite areng on olnud kiire, on levinud ka küberkiusamine, mis on uurimist vajav valdkond. Edasised uurimused võiksid uurida küberkiusamise toimetulekustrateegiate tõhusust. Lisaks võiks uurida, kuidas vähendada küberkiusamise tagajärjel saadud negatiivseid mõjusid.

Cyberbullying coping strategies according to 14-15 year old students using the examples of three Tartu schools

Summary

The aim of the study was to find out which coping strategies are used by 14-15 year old students in three Tartu schools. Bachelor's thesis consisted of theoretical and empirical parts.

Since information and communication technology development has resulted in the rapid increase of online computers and cell phones, cyberbullying has started to spread along with them. Cyberbullying has a variety coping strategies that can be used to help prevent or stop cyberbullying: keeping passwords secret, not giving your phone to others, deleting messages, removing bully from friends list, blocking the bully, ignoring the situation, talking to a friend or an adult, retaliating etc.

14-15 year old students from three Tartu schools participated in this research. Sample was 48 students, of whom 34 were girls and 14 boys. The research was carried out using the questionnaire. Two hypotheses were raised in this study: (1) according to 14-15 year old students, the avoiding coping strategy is more beneficial than the strategy of seeking social support, (2) according to students, among 14-15 year old students, girls inform adults about cyberbullying more than boys. The study revealed that students evaluate social support seeking coping strategy more useful than avoidance coping strategy. It also showed that sex doesn't play an important role in reporting adults about cyber bullying.

The study revealed that 13% of the participants were cyberbullies, 43% were victims and 54% of students knew someone who had been cyberbullied. 50% of students had received information about cyberbullying coping strategies. The most common source of information was the internet (75%). Common forms of cyberbullying preventive coping strategies were the secrecy of passwords (90%) and non-disclosure of personal information (81%), and common forms of cyberbullying coping strategies during bullying were blocking the bully (80%) and removing them from the list of friends (80%).

As the development of electronic devices has been rapid, cyberbullying has become common and it is an area that needs investigation. Future studies could examine the effectiveness of cyberbullying coping strategies. In addition, future research might also investigate how to reduce the negative impacts resulting from cyberbullying.

Tänuõnad

Töö autor tänab uurimuses osalenud õpilasi ja nende klassijuhatajaid, kes aitasid kaasa uurimuse läbiviimisele.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Allkiri:

Kuupäev:

Kasutatud kirjandus

- Agatson, P. W., Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Students' Perspectives on Cyber Bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, S59-S60.
- Aricak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Ciplak, S., Yilmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish Adolescents. *CyberPsychology & Behavior, 11*(3), 253-261.
- Beran, T., & Li, Q. (2007). The Relationship between Cyberbullying and School Bullying. *Journal of Student Wellbeing, 1*(2), 16-33.
- Cassidy, W., Jackson, M., & Brown, K. N. (2009). Sticks and Stones Can Break My Bones, But How Can Pixels Hurt Me? Students' Experiences with Cyber-Bullying. *School Psychology International, 30*(4), 383-402.
- Hanley, J. A. (s.a.). Cyberbullying – A Global Concern. Retrieved from <http://www.fosi.org/downloads/resources/Cyberbullying.pdf>.
- Hasebrink, U., Livingstone, S., & Haddon, L. (2008). *Comparin children's online opportunities and risks across Europe: Cross-national comparisons for EU Kids Online*. London: EU Kids Online (Deliverable D3.2).
- Heirman, W., & Walrave, M. (2008). Assessing Concerns and Issues about the Mediation of Technology in Cyberbullying. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 2*(2), 1-11.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior, 29*, 129-156.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2009). *Cyberbulling research summary: Emotional and Psychological Consequences*. Retrieved from http://www.cyberbullying.us/cyberbullying_emotional_consequences.pdf.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2012). Cyberbullying: Neither an epidemic nor a rarity. *European Journal of Developmental Psychology, 9*(5), 539-543.
- Isakannu, H. (2008). *Kiusamine internetis: noortevaheline käitumine võrgumaailmas kahe Tallinna kooli näitel*. Külastatud aadressil http://www.cs.tlu.ee/instituut/opilaste_tood/bakalaureuse_ja_diplomitood/2008_kevad/Helle_Isakannu/Helle_Isakannu_Bakalaureuse_Too.pdf.
- Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the School Grounds? – Bullying Experiences in Cyberspace. *Journal of School Health, 78*(9), 496-505.

- Kalmus, V. (2011). Ülevaade EU Kids Online uuringu tulemustest. Külastatud aadressil <http://www.targaltinternetis.ee/wp-content/uploads/2011/02/Veronika-Kalmus.pdf>.
- Kalmus, V., Karu, K., Komp, L., Runnel, P., Pruulmann-Vengerfeldt, P., Siibak, A., & Ugur, K. (2010). *Riskid ja turvalisus internetis: Euroopa laste vaatenurk. Peamiste tulemuste eestikeelne kokkuvõte*. Külastatud aadressil <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20%282009-11%29/EUKidsExecSummary/EstoniaExecSum.pdf>.
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students. *Journal of Adolescent Health, 41*, S22-S30.
- Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. Retrieved from <http://books.google.ee/books?id=i-ySQQuUpr8C&printsec=frontcover#v=onepage&q=problem-focused&f=false>.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in Schools. A Research of Gender Differences. *School Psychology International, 27*(2), 157-170.
- Li, Q. (2007). Bullying in the new playground: Research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australasian Journal of Educational Technology, 23*(4), 435-454.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full findings*. LSE, London: EU Kids Online.
- Lwin, M. O., Li, B., & Ang, R. P. (2012). Stop bugging me: An examination of adolescents' protection behavior against online harassment. *Journal of Adolescence, 35*, 31-41.
- Miller, J. D., & Hufstedler, S. M. (2009). Cyberbullying knows no borders. Refereed paper presented at 'Teacher education crossing borders: Cultures, contexts, communities and curriculum' the annual conference of the Australian Teacher Education Association (ATEA), Albury, 28 June – 1 July.
- Mishna, F., Cook, C., Gadalla, T., Daciuk, J., & Solomon, S. (2010). Cyber Bullying Behaviours Among Middle and High School Students. *American Journal of Orthopsychiatry, 80*(3), 362-374.
- Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T., & Daciuk, J. (2012). Risk factors for involvement in cyber bullying: Victims, bullies and bully-victims. *Children and Youth Services Review, 34*, 63-70.
- Mishna, F., Saini, M., & Solomon, S. (2009). Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyber bullying. *Children and Youth Services Review, 31*, 1222-1228.

- Monks, C. P., Robinson, S., & Worlidge, P. (2012). The emergence of cyberbullying: A survey of primary school pupils' perceptions and experiences. *School Psychology International, 33*(5), 477-491.
- Naruskov, K. (2009). *Küberkiusamine kolme Tartu linna ja kolme Tartu maakona kooli näitel*. Külalastatud aadressil <http://www.rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/721/1/Naruskov2009.pdf>.
- Naruskov, K., Luik, P., Nocentini, A., & Menesini, E. (2012). Estonian students' perception and definition of cyberbullying. *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences, 16*(4), 323-343.
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R., & Menesini, E. (2010). Cyberbullying: Labels, Behaviours and Definition in Three European Countries. *Australian Journal of Guidance & Counselling, 20*(2), 129-142.
- Parris, L., Varjas, K., Meyers, J., & Cutts, H. (2011). High School Students' Perceptions of Coping With Cyberbullying. *Youth & Society, 44*(2), 284-306.
- Popović-Čitić, B., Djurić, S., & Cvetković, V. (2011). The prevalence of cyberbullying among adolescents: A case study of middle schools in Serbia. *School Psychology International, 32*(4), 412-424.
- Price, M., & Dalgleish, J. (2010). Cyberbullying. Experiences, impacts and coping strategies as described by Australian young people. *Youth Studies Australia, 29*(2), 51-59.
- Riebel, J., Jäger, R. S., & Fischer, U. (2009). Cyberbullying in Germany – an exploration of prevalence, overlapping with real life bullying and coping strategies. *Psychology Science Quarterly, 51*(3), 298-314.
- Roth, S., & Cohen, L. J. (1986). Approach, avoidance, and Coping With Stress. *American Psychologist, 41*, 813-819.
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology, 49*, 147-154.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*(4), 376-385.
- Sourander, A., Klomek, A. B., Ikonen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., Koskelainen, M., Ristkari, T., & Helenius, H. (2010). Psychosocial Risk Factors Associated With Cyberbullying Among Adolescents. A Population-Based Study. *Arch Gen Psychiatry, 67*(7), 720-728.

- Stacey, E. (2008). *Coping with the cyberworld: Student perspectives on cybersafe learning environments*. Kõlastatud aadressil <http://dro.deakin.edu.au/eserv/DU:30018132/stacey-copingwith-2008.pdf>.
- Stade-Müller, F., Hansen, B., & Voss, M. (2012). How stressful is online victimization? Effects of victim's personality and properties of the incident. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2), 260-274.
- Šleglova, V., & Černa, A. (2011). Cyberbullying in Adolescent Victims: Perception and Coping. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 5(2), 1-16.
- Tangen, D., & Campbell, M. (2010). Cyberbullying Prevention: One Primary School's Approach. *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 20(2), 225-234.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26, 277-287.
- Walrave, M., & Heirman, W. (2011). Cyberbullying: Predicting Victimization and Perpetration. *Children & Society*, 25, 59-72.
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research into the Perceptions of Youngsters. *CyberPsychology & Behaviour*, 11(4), 499-503.
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2009). Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims. *New Media & Society*, 11(8), 1349-1371.
- Willard, N. E. (2005). *Educator's Guide to Cyberbullying and Cyberthreats*. Retrieved from <http://www.accem.org/pdf/cbcteducator.pdf>.
- Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress*. Retrieved from http://books.google.ee/books?hl=en&lr=&id=VyTdG2BTnl4C&oi=fnd&pg=PP7&dq=N.+Willard&ots=u4Fi2Fph5r&sig=ldvczGAF2HIRK_U31wgrBwJoOR4&redir_esc=y#v=onepage&q=N.%20Willard&f=false.

Lisa 1. Ankeet

Lp vastajad!

Küsitluse eesmärk on uurida küberkiusamist. Küberkiusamine on kiusamine internetis või mobiiltelefoni teel. See käitumine on enamasti tahtlik ja korduv ning kiusamise ohvril on ennast raske kaitsta. Palun vasta järgnevatele küsimustele – nii aitad küberkiusamist uurida. Küsimustes pole õigeid ja valesid vastuseid. Vasta nii, nagu ise õigeks pead. Küsitlus on anonüümne ja uurimuse andmeid kasutatakse vaid teaduslikul eesmärgil. Küsimustele vastamine võtab aega umbes 10 minutit.

Kontakt: Tiia Tuuling tiia.tuuling@hotmail.com

All on kirjas mõned küsimused Sinu ja küberkiusamise kohta. Ole hea ja vasta küsimustele, kuid loe enne vastamist küsimuse juures olevad juhendid läbi.

I Küberkiusamine

1) Kas Sinu arust on internetis või mobiiltelefoni teel kiusamine võimalik? Tõmba sobiva vastuse ees olevale tähele ring ümber.

- a) Jah b) Pigem jah c) Ei oska öelda d) Pigem ei e) Ei

2) Mida peab Sinu arvates selleks tegema, et keegi Sind interneti teel kiusama ei hakkaks? Märgi kõik sobivad vastused!

a) Ei tohiks oma saladusi teistele rääkida	f) Ei tohiks sõbralisti võtta inimesi, keda ei tunne
b) Ei tohiks oma paroole kellelegi öelda	g) Sõbralistis peaks olema mõni täiskasvanu
c) Ei tohiks enda isiklikku informatsiooni internetis teistele näidata (nt aadress, telefoni nr jne)	h) Ei tohiks unustada enda kasutajat internetist välja logida
d) Ei tohiks teiste pilte ilma nende loata edasi saata ega internetti üles riputada	i) Tuleks teistega viisakalt käituda
e) Ei tohiks endast avalikult pilte üles panna	j) Muu (täpsusta)
- _____
- _____
- _____

3) Mida peab sinu arvates tegema selleks, et keegi Sind mobiiltelefoni teel kiusama ei hakkaks? Märgi kõik sobivad vastused!

a) Ei tohiks oma saladusi teistele rääkida	d) Ei tohiks oma telefoni kellelegi laenata
b) Ei tohiks oma telefoni numbrit internetis avalikustada	e) Muu (täpsusta)
c) Tuleks teistega viisakalt käituda	
- _____
- _____
- _____

4) Kui kasulikuks hindad järgmisi tegevusi, mida teha, et teised ei hakkaks Sind internetis või mobiiltelefoni teel kiusama? Märgi sobiva vastuse juurde X.

	Ei ole kasulik	Pigem ei ole kasulik	Ei oska öelda	Pigem on kasulik	Kasulik
Ei räägi saladusi välja					
Ei jaga paroole					
Ei avalda isiklikku informatsiooni (nt aadress, telefoni nr)					
Ei saada edasi ega riputa üles pilte teisest inimesest ilma nende loata					
Ei pane endast pilte internetti avalikult üles					
Tuleks teistega viisakalt käituda					
Ei laena teistele oma telefoni					
Ei võta sõbralisti inimesi, keda ei tunne					
Sõbralistis võiks olla vähemalt üks täiskasvanu					
Ei tohiks unustada enda kasutajat internetist välja logida					

5) **Kui keegi kiusaks Sind interneti või mobiiltelefoni teel, siis milline on sinu arvates parim lahendus sellega toimetulekuks? Märki üks sobiv vastus.**

a) Kiusajaga kohtumine ja rääkimine	h) Kiusaja sõbralistist eemaldamine
b) Sõbrale rääkimine	i) Kasutajanime või mobiilnumbri muutmine
c) Interneti mitte kasutamine	j) Ei tee midagi
d) Ignoreerimine ehk mitte väljategemine	k) Muu (täpsusta)
e) Vanemale, õpetajale või teistele täiskasvanutele rääkimine	_____
f) Kättemaksmine	_____
g) Kiusaja blokeerimine	_____

6) **Kas Sa tead kedagi, keda on internetis või mobiiltelefoni teel kiusatud? Tõmba sobiva vastuse ees olevale tähele ring ümber.**

- a) Jah b) Ei

7) **Kas Sina oled kedagi internetis või mobiiltelefoni teel kiusanud? Tõmba sobiva vastuse ees olevale tähele ring ümber.**

- a) Jah b) Ei

8) **Kas Sind on internetis või mobiiltelefoni teel kiusatud? Tõmba sobiva vastuse ees olevale tähele ring ümber.**

- a) Jah b) Ei

Kui vastasid eelmisele küsimusele „ei“, mine küsimuse nr 13 juurde!

9) **Kui sageli on sind internetis või mobiiltelefoni teel kiusatud?**

a) 1-2 korda kogu elu jooksul	d) 3-4 korda kuus
b) 1-2 korda aastas	e) Rohkem kui 1 kord nädalas
c) 1-2 korda kuus	

10) Kui keegi on Sind internetis kiusanud, siis kuidas oled edasi käitunud? Märki kõik sobivad vastused!

a) Saatsin autorile kirja, milles käskisin tal selline tegevus lõpetada	e) Edastasin kirja, kommentaari, pildi või videoklipi kellelegi teisele edasi
b) Sain kiusajaga kokku ja käskisin tal selline tegevus lõpetada	f) Vahetasin kasutajanime
c) Saatsin autorile samalaadse kirja, kommentaari, pildi või videoklipi vastu	g) Teatasin moderaatorile
d) Ei teinud kirjadest, kommentaaridest, piltidest või videoklippidest välja	h) Kustutasin oma konto
k) Muu (täpsusta) _____	i) Ei teinud midagi
	j) Rääkisin täiskasvanule (näiteks õpetajale või vanematele)

11) Kui keegi on Sind mobiiltelefoni teel kiusanud, siis kuidas oled edasi käitunud? Märki kõik sobivad vastused!

a) Helistasin või saatsin autorile SMS-i ning käskisin tal selline tegevus lõpetada	f) Blokeerisin oma telefonis autori telefoninumbri
b) Sain kiusajaga kokku ja käskisin tal selline tegevus lõpetada	g) Salastasin oma telefoninumbri
c) Saatsin autorile samalaadse SMS-i, pildi või videoklipi vastu	h) Vahetasin oma telefoninumbri
d) Ei teinud SMS-idest, piltidest või videoklippidest välja	i) Ei teinud midagi
e) Edastasin SMS-i, pildi või videoklipi kellelegi teisele	j) Muu (täpsusta)
- _____
- _____
- _____

12) Milliseid järgnevatest toimetulekustrateegiast küberkiusamise vastu oled kasutanud? Märki kõik sobivad vastused.

a) Kiusajaga kohtumine ja rääkimine	f) Kättemaksmine
b) Sõbrale rääkimine	g) Kiusaja blokeerimine
c) Interneti mitte kasutamine	h) Kiusaja sõbralistist eemaldamine
d) Ignoreerimine ehk mitte väljategemine	i) Kasutajanime või mobiilinumbriga muutmine
e) Vanemale, õpetajale või teistele täiskasvanutele rääkimine	j) Ei tee midagi

13) Kui kasulikuks hindad järgmisi toimetulekustrateegiaid küberkiusamise vastu? Märki sobiva vastuse juurde X.

	Ei ole kasulik	Pigem ei ole kasulik	Ei oska öelda	Pigem on kasulik	Kasulik
Kiusajale vastu hakkamine					
Sõbrale rääkimine					
Interneti mitte kasutamine					
Ignoreerimine ehk mitte väljategemine					
Vanemale, õpetajale või					

teistele täiskasvanutele rääkimine					
Kättemaksmine					
Kasutajanime või mobiilinumbriga muutmine					
Kiusaja blokeerimine					
Kiusaja sõbralistist eemaldamine					
Moderatorile teatamine					
Ei tee midagi					

14) Kas oled saanud infot, kuidas küberkiusamisega toime tulla?

- a) Jah b) Ei

Kui vastasid eelmisele küsimusele „ei“, mine küsimuse nr 16 juurde!

15) Kust oled saanud infot, kuidas küberkiusamisega toime tulla?

- a) Koolist e) Raamatutest
b) Vanematelt f) Muu (täpsusta)
c) Sõpradelt
d) Internetist

II Taustandmed

16) Kui vana Sa oled? Kirjuta joonele numbriga oma vanus.

17) Millisest soost sa oled? Tõmba õige vastuse ees olevale tähele ring ümber.

- a) Tüdruk b) Poiss

18) Kas Sul on kodus arvuti? Tõmba sobiva vastuse ees olevale tähele ring ümber.

- a) Jah b) Ei

19) Mitu tundi päevas Sa keskmiselt kasutad internetti? Vali üks vastus ja tõmba selle ees olevale tähele ring ümber.

- a) Ei kasuta üldse e) 6-7 tundi
b) 1 või vähem tundi f) 8-9 tundi
c) 2-3 tundi g) 10 või rohkem tundi
d) 4-5 tundi

20) Millised on Sinu põhilised tegevused arvutis? Tõmba sobiva vastuse ees olevale tähele ring ümber. Võid valida mitu vastust.

- a) Mängimine g) Skype'i kasutamine
b) Info otsimine õppetöökseks h) Muu (täpsusta)
c) MSN-messengeris suhtlemine
d) Suhtlusportaalide külastamine
e) Jututubades käimine
f) Foorumite külastamine

21) Kas Sul on mobiiltelefon? Tõmba sobiva vastuse ees olevale tähele ring ümber.

- a) Jah b) Ei

22) Mitu tundi päevas Sa keskmiselt kasutad mobiiltelefoni? Vali üks vastus ja tõmba selle ees olevale tähele ring ümber.

a) Ei kasuta üldse	e) 6-7 tundi
b) 1 või vähem tundi	f) 8-9 tundi
c) 2-3 tundi	g) 10 või rohkem tundi
d) 4-5 tundi	

23) Millised on Sinu põhilised tegevused mobiiltelefoniga? Tõmba sobiva vastuse ees olevale tähele ring ümber. Võid valida mitu vastust.

a) Helistamine	f) Video tegemine
b) Tekstisõnumite saatmine	g) Pildistamine
c) Pildisõnumite saatmine	h) Internetis surfamine
d) Mängimine	i) Muu (täpsusta)
e) Muusika kuulamine	_____

Aitäh vastamast!

Lisa 2. Lihtlitsents

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Tiia Tuuling (sünnikuupäev: 01.01.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Küberkiusamise toimetulekustrateegiad 14-15 aastaste õpilaste hinnangul kolme Tartu kooli näitel“, mille juhendaja on Piret Luik,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 19.05.2013